

УДК 364.044

Шуба Л.В.¹, Омок Г.А.², Шуба В.В.³

¹канд. пед. наук, доцент, НУ «Запорізька політехніка»

²канд. пед. наук, доцент, НУ «Запорізька політехніка»

³Український державний університет науки і технологій

БЕЗБАР'ЄРНІСТЬ ТА СУЧАСНІСТЬ

Сучасна система реабілітації переживає трансформаційні зміни, спрямовані на досягнення максимальної доступності, інклюзивності та рівності можливостей для всіх громадян. В умовах активного розвитку реформ охорони здоров'я та соціальної сфери, поняття безбар'єрності набуває стратегічного значення як фундаментальний принцип забезпечення якісних реабілітаційних послуг.

Безбар'єрність розглядають не лише як фізичну доступність будівель чи інфраструктури, але і як усунення соціальних, інформаційних, психологічних та організаційних бар'єрів, які перешкоджають особі з порушеннями здоров'я вільно взаємодіяти із суспільством і отримувати необхідну допомогу. Інтеграція концепції безбар'єрності в реабілітаційний процес дозволяє забезпечити пацієнту автономність, суб'єктність, активну участь та безперервність відновлення [1-3].

Мета статті – теоретично обґрунтувати значення безбар'єрності як складової сучасної реабілітації та проаналізувати актуальні напрями її впровадження в Україні та світі.

Безбар'єрність у реабілітації – це система умов, ресурсів і практик, що забезпечують рівний доступ до реабілітаційних послуг усім групам населення, незалежно від стану здоров'я, віку, соціального статусу чи функціональних можливостей. Основою цієї концепції є принципи інклюзії, пацієнторієнтованості, гідності, рівноправності та універсального дизайну.

Принцип універсального дизайну ґрунтується на створенні середовища, яке є зручним для максимально широкого кола користувачів без потреби в додатковій адаптації. У реабілітації це означає доступність приміщень, інформації, транспорту, обладнання та комунікації для людей із порушеннями опорно-рухового апарату, сенсорними або когнітивними обмеженнями.

Сьогодні виділяє кілька ключових напрямів у сучасній реабілітації:

1. Фізична безбар'єрність – адаптація інфраструктури медичних і реабілітаційних закладів (пандуси, ліфти, тактильні поверхні, доступні санітарні кімнати), що забезпечує вільне переміщення пацієнтів з порушеннями функції ходи.

2. Інформаційна безбар'єрність – доступ до інформації у зручних форматах: шрифтом Брайля, жестовою мовою, спрощеним текстом, цифровими сервісами для людей із порушеннями слуху, зору або когнітивних функцій.

3. Комунікативна безбар'єрність – створення умов для ефективної взаємодії пацієнта з фахівцями: використання зрозумілої мови, альтернативних методів комунікації, залучення перекладачів жестової мови, психологічна підтримка.

4. Соціальна та емоційна безбар'єрність – усунення дискримінаційних установок, формування толерантності та підтримки інклюзивної культури в суспільстві.

5. Цифрова безбар'єрність – використання телереабілітації, мобільних застосунків, віртуальної реальності та інших технологій, що забезпечують доступність реабілітації для пацієнтів з обмеженою мобільністю або у віддалених регіонах [1, 5].

Ефективна безбар'єрна реабілітація передбачає взаємодію фахівців різних галузей: фізичних терапевтів, ерготерапевтів, психологів, логопедів, соціальних педагогів, лікарів-реабілітологів, а також сім'ї пацієнта. Мультидисциплінарний підхід забезпечує комплексність та індивідуалізацію реабілітації, що є необхідною умовою інклюзивного середовища.

Країни Європейського Союзу, Канада, США, Японія активно впроваджують політику доступності, розробляють стандарти універсального дизайну та інклюзивних реабілітаційних програм [4, 5].

В Україні з 2021 року реалізується національний проєкт «Без бар'єрів», спрямований на створення безбар'єрного простору в усіх сферах життя, включно зі сферою охорони здоров'я та реабілітації [3]. Стратегія передбачає комплексне забезпечення фізичної, інформаційної, цифрової та соціальної доступності, що дає змогу особам з обмеженими можливостями вільно користуватися реабілітаційними послугами та брати участь у процесі відновлення.

Одним із ключових напрямів проєкту є адаптація медичних та реабілітаційних закладів: будівлі обладнуються пандусами, ліфтами, тактильними доріжками та спеціальним обладнанням для пацієнтів із порушеннями опорно-рухового апарату. Крім того, увага приділяється інформаційній доступності: створюються адаптовані інструкції, сайти та цифрові сервіси, доступні для людей з порушеннями слуху, зору або когнітивних функцій.

Особливу увагу проєкт приділяє цифровим та телереабілітаційним сервісам, що дозволяють отримувати медичні та реабілітаційні послуги дистанційно, особливо для пацієнтів, які не можуть відвідувати заклади

фізично. В рамках програми також реалізуються соціальні ініціативи та інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення обізнаності громадськості та формування толерантного ставлення до людей з інвалідністю [1, 2].

Попри досягнення, серед основних викликів залишається забезпечення фінансування, підготовки персоналу, а також моніторинг ефективності заходів у медико-реабілітаційних закладах. Впровадження стратегії «Без бар'єрів» у сфері реабілітації демонструє важливість комплексного підходу, який поєднує фізичну, інформаційну, цифрову та соціальну доступність, що сприяє підвищенню ефективності відновлення та соціальній інтеграції пацієнтів.

Позитивним напрямом є створення інклюзивно-ресурсних центрів, розвиток телереабілітаційних програм, а також впровадження міжнародних стандартів у професійній підготовці фахівців [1, 2].

Безбар'єрність є важливою складовою сучасної реабілітації, що забезпечує доступність, інклюзивність і рівність можливостей для всіх осіб з порушеннями здоров'я. Вона передбачає комплексний підхід, що охоплює фізичну, інформаційну, комунікаційну, соціальну та цифрову доступність.

Інтеграція принципів безбар'єрності в систему реабілітації сприяє підвищенню ефективності відновлення, соціальній інтеграції та покращенню якості життя пацієнтів. Подальший розвиток безбар'єрних практик у реабілітації України потребує удосконалення законодавства, підготовки фахівців, впровадження інноваційних технологій та залучення міжнародного досвіду.

Список використаних джерел

1. Комар О. А., Пісняк В. С. Інклюзія як інноваційний шлях розвитку освіти. Наукові записки. *Серія: Педагогічні науки*. 2021. 194. с. 24-29. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2021-1-194-24-29>
2. Наливайко Л. Р. Марценюк Л. В. «Безбар'єрна Україна»: проблеми та перспективи. *Нове українське право*, 2023. Вип. 4. С.82-93.
3. Про забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні : Указ Президента України від 3.12.2020 р. № 533/2020. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/5332020-35809> (дата звернення: 28.10.25).
4. Future of Jobs Report 2023 INSIGHT REPORT. MAY 2023. URL:https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2023.pdf (дата звернення: 28.10.2025).
5. International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF). URL: <https://www.who.int/standards/classifications/international-classification-of-functioning-disability-and-health> (дата звернення: 8.10.25).